

Науменко А. М.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ПСЕВДОУКРАЇНОЗНАВСТВА

Анотація. У статті зроблено аналіз історії, теорії та практики сучасних націоналістичних підходів українознавців до головних категорій вітчизняного державотворення: виникнення й розвиток українських етносу та мови.

Ключові слова: українознавство, українці, українська мова, етногенез, націоналізм.

Постановка проблеми. Розпад Радянського Союзу міг би *об'єктивно* означити для всієї України новий початок самостійності державного буття, але для її галичанських націоналістів, які самі для себе несподівано й неочікувано стали адміністративними володарями Західної України, цей розпад означав, перш за все, надактивне розроблення й впровадження (а також і згадування) псевдонаукових концепцій історично й етнічно незалежного українського культурного життя у різних сферах громадської діяльності українців. Серед цих сфер треба назвати як дві головні етнічну та мовну. Етнічна концепція стосується походження української держави та самих українців.

Метою статті є аналіз історії, теорії та практики сучасних націоналістичних підходів українознавців до головних категорій вітчизняного державотворення.

Виклад основного матеріалу. Багато публікацій минулого і сучасності ведуть історію української держави від Запорізької Січі, від Хмельницького, від Мазепи та інших. Цю моду на пошук української країни там, де вона не могла виникнути принципово навіть як ідея, бо не було для цього ані матеріальних підстав (тобто українського народу), ані політичних чинників (тобто української економіки й дипломатії), ані причин культурних (тобто поширеного продукування українського етносу), увів псевдовчений М. Грушевський, коли в першому томі своєї наскрізь неісторичної й необ'єктивної *«Історії України-Руси»* (1898), в якому він говорив про виникнення людських поселень на тій географічній території, на якій сьогодні розташувалась Україна, він, свідомо й примітивно змішуючи два зовсім різних наукових поняття *«народ України»* і *«народ на терені України»*, заявив, що правітчизну нашого народу можна з найбільшою правдоподібністю вказати в Середньому Придніпров'ї, де він, як заявляв М. Грушевський, міг бути автохтоном – у тому значенні, що, мовляв, сидів тут з таких часів, в які ніяка історія не сягає [1, с. 81].

Майже аналогічну, але більш стриману позицію між бездоказовими політичними амбіціями та науково аргументованою історіографією підтримувала довгі роки навіть українська еміграція. Зокрема, у тематичному збірнику, виданому у Чехословаччині (1940) відомими діячами української діаспори Д. Антоновичем, С. Наріжним, Д. Чижевським та іншими і в якому йшлося про історію української культури, є спроба вивести початок української історії з часів до Київської Русі, але все ж провідною є думка, що українська історія, хоч і розпочинається за часів Київської Русі, але розквітає вже після неї [2, с. 92]. Тому не можна не погодитись із багатьма виступами вчених

проти модної з часів М. Грушевського тези про автохтонність українців. Наприклад, автори колективної монографії про культуру і побут населення України (населення всієї України, а не лише одних галичан, які вважають себе і тільки себе єдиним справжнім українським народом) справедливо й аргументовано показують, що український етнос заявляє себе тільки у XIV–XV ст. н. е. [3]. Аналогічної позиції, що концепції безперервного розвитку народів від первісних часів є безпідставними, оскільки історія людства – це процес постійного виникнення, розвитку і зникнення етнічних спільностей та заміни їх новими, дотримувалися у 1920-х роках Д. Дорошенко [4], який мав суттєвий вплив на українську історіографію ХХ ст., і історик з української діаспори в Канаді О. Субтельний, думка якого з його монографії *«Україна: історія»* (1993) про необхідність розрізняти багатотисячолітню історію території України та небагатостолітню історію народу України знайшла підтримку наукової громадськості на Заході [5]. Аргументовано доводить М. Відейко (науковий співробітник Інституту археології НАНУ) безпідставність гіпотези про розташування на території України держави Аратти (у націоналістів це – міфічна праматір українців, а через неї і всіх індоєвропейців), бо, на його справедливе зауваження: «... вказана Аратта з шумерських поем ледве чи мала стосунок до європейської трипільської культури: не збігаються ні географія, ні геологія, серйозні розходження є також у хронології подій» [6, с. 32]. Не менш впевнено стверджує Г. Півторак, що історія українців є наслідком еволюції слов'янства, а не якогось міфічного автохтонного етносу на теренах України і відривати їх від історії східних слов'ян означає демонстрацію непрофесійності, некомпетентності, дилетантизму і відвертого авантюризму [7, с. 5–6]. Крім сказаного вище, український націоналізм у мовній сфері неправильно оцінює місце й роль української мови серед інших мов світу.

Через це мовна ситуація в Україні складається останнім часом занадто гостро з трьох причин. Перша з них – це безмежний вплив західного варіанту української мови, надання йому через активні владні структури статусу загальнонаціонального на всіх мовних і мовленнєвих рівнях (фонетики, правопису, лексики, морфології, синтаксису, історіографії тощо), незважаючи на те, що є та активно функціонують в Україні ще два національно вагомих, тобто загальнонаціональних лінгвістичних варіанти – східноукраїнський та центральноукраїнський. Друга причина – це занадто активний вплив діалектів українських діаспор з англословянських і німецькомовних країн, тих діаспор, які вже давно зіпсували оригінальну українську мову в атмосфері іншомовної свідомості і нав'язують тепер нам, вітчизняним українцям, що зіпсованість як єдину справжню українську мову. Третя причина є суто теоретичною, на відміну від двох попередніх: наукова безпринципність, бездоказовість (точніше: справжнісінька брехня) багатьох «новітніх» псевдодосліджень, авторам яких важливо лише заявити, що ідея державності (під

нею вони розуміють месіанство українського народу) притаманна українській мові та словесній творчості від перших хвилин їх виникнення десь там, у темряві багатьох тисячоліть, коли на Землі нікого, крім українців, не було. Неважко побачити, що націоналістичне бажання надати українській мові минулого привабливих рис, які вона органічно не могла ще мати, пересилує наукову сумлінність багатьох українознавців, причому не тільки вітчизняних.

Наприклад, професор Лондонського університету П. Цимбалістий, українець за походженням, спираючись, як він запевнює, на фактичний лексичний і морфологічний матеріал 1680–1760 років (синтаксису він не досліджує), намагається довести, що українська мова цієї доби була якіснішою, ніж мова російська, і активно впливала на ту. З ним погоджується англієць Ч.Л. Дрейдж та українець із Монреалю Я. Рудницький. Усі вони ура-національно осліплю не бажують бачити того історичного факту, що вплив на російську мову здійснювала тоді не українська, а старослов'янська мова православ'я, яка в українській мові мала більше простору та ваги [8]. Інші дослідники знаходять історичний вплив української мови на її сучасницю значно раніше XVII–XVIII ст. Зокрема, С. Наливайко у низці своїх праць про українсько-індійські зв'язки стверджує, що цей вплив мав місце ще багато тисячоліть тому. Аргументи для такого висновку він знаходить просто і на перший погляд нібито науково: бере будь-яке українське слово (частіше ним є загальнослов'янська лексема), підбирає до нього будь-яке іноземне, подібне за своїм звуковим (частіше – літерним) складом, і заявляє, що вони не тільки тотожні семантично, але й іншомовне пішло від українського. Наприклад, він виводить індійського Крішну та грецького Аполлона з «українського» (так помилково вважає він) Купали, накресливши звуково-семантичний рядок: «Купала» – «Гопала» – «Гопалан» – «Аполлон» [9]. Не дивуючись уже з того, що загальнослов'янське божество Купало стало у С. Наливайка божеством лише українським (для націоналістичної філології сьогодення зараз все у світі стає українським!), не можна не запитати: як Купало, божество першого тисячоліття нашої ери, зміг «породити» Крішну-Гопалу із першого тисячоліття до нашої ери та Аполлона-Гопалана з другого тисячоліття до нашої ери?! Для цих хронологічних стрибків через два та три тисячоліття не знаходиться ніяких об'єктивних (тобто наукових!) пояснень, а якщо згадати, що слово «Купало» (у значенні «день Івана Купали») вперше зафіксоване в письмових джерелах лише в 1350 році н. е., то ці хронологічні стрибки зростають до 4 тисячоліть. Та й сучасні словники дають зовсім інше, дійсно наукове тлумачення походження прізвищ Крішни та Аполлона. Цей принцип поверхової фонетично-літерної подібності застосовує С. Наливайко також в інших випадках. Наприклад, слово «сваямвара» в одній із сучасних мов Індії, яке означає там «само обрання» (тобто дівчина сама вибирає собі чоловіка для шлюбу), він виводить від «українського» слова (так він вважає!) «свайба», забуваючи, мабуть, що псевдоукраїнська лексема «свайба» є калькою з російської мови, а її українським еквівалентом буде «весілля». Аналогічно, не менш ненауково-агресивно веде себе також О. Шокало. Він бере голосні «а», «і», «о», «у», додає до них сонорну «р» (чому такі звуки ним беруться, відповісти об'єктивно важко, але здогадатися можна: ці звуки входять до складу двох слів, які О. Шокало вважає за наші національні символи, – «українець» та «орій»; останнє слово є, як вважає О. Шокало, першим самонайменуванням українців). Після цього він заявляє,

що всі 4 односкладові слова «ар», «ір», «ор», «ур» означають «світло» і прийшли в усі мови світу з української, тому нащадками давніх орій-українців виступають у нього сучасні ірландці, германці, хорвати, серби, іранці, вірмени, грузини та інші етноси, в назві яких є поіменовані ним склад [10, с. 4]. Якщо погодитися із сюрреалістичними «образами»-псевдодоказами О. Шокала, що, наприклад, германці та грузини були давно вже поріднені з українцями, навіть отримали від них свої назви і головний принцип світосприймання («світло»), то що робити з давно вже науково аргументованою істиною, що німців назвали «германцями» не українці, яких тоді ще не було на світі, а римляни, а самі себе вони звали зовсім інакше і не одним ім'ям, без усякого натяку на «світло» (наприклад, «diutisc[h]», тобто «народний»), і що грузинська мова не належить до індогерманської сім'ї, куди входить українська, а отже, не могла отримати від неї своєї назви. Та О. Шокало не звертає уваги на такі «дрібниці», бо його фактично помилкова й науково примітивна ідея месіанства українського народу повинна у нього бути (обов'язково яскраво, навіть хай і елементарно необ'єктивно) доведена до читача будь-що. Тому і слово «культура» він ненауково тлумачить, по-перше, як українське за походженням, а по-друге, як «культ (Бога) Ура», тобто як «шанування Світла». Важко повірити, що сучасним українським Шокалам-псевдофілологам невідомо походження й еволюція слова «культ» та його змісту: у сучасному значенні «релігійне шанування» не існувало навіть у XIX ст., не кажучи вже про добу до нової ери, коли ця лексема з'явилась вперше. Не наводить її також В. Даль у своєму «Словнику» 1881 року, а іспанський поет XVII ст. Гонгора вперше використав її для означення літературного стилю «культуранізм» (або «культизм», «темний стиль»), тобто стилю, який залишався для простої, неосвіченої, некультурної людини незрозумілим. І в латинській мові, звідки воно прийшло в різні мови (зокрема, в українську, а не навпаки, як безапеляційно заявляє горе-вчений О. Шокало), воно означало зовсім інше, ніж сьогодні. Ба більше: слово «cultura» («культура») складалось у латинській мові з кореня «cult» («землеробство») та суфікса «-ura» («наслідок дії»). Тобто жодного натяку на божества Світла слово не мало, як це бездоказово тлумачить О. Шокало. На той самий суфікс зі значенням наслідку дії ми натрапляємо, з одного боку, в англійській мові («-ing»), німецькій («-ung»), російській («-ние»), українській («-ння»), а з іншого – у таких словах, запозичених українцями з латинської, як «креатура», «фактура», «лігатура», «політура», «температура» тощо. Невже і ці слова треба теж тлумачити не як, наприклад (бо вони багатозначні), «створіння», «вигляд», «з'єднання», «матеріал», «тепло», а тлумачити-пов'язувати, як це «творить» О. Шокало, з «культурою», тобто «щось творити зі Світлом», «фактура» – це «обробка Світла», «лігатура» – це «перев'язування Світла», «політура» – це «полірування Світла», «температура» – це «підігрівання Світла»?!

Але всі ці безплідні «розшуки» бліднуть перед заявою, яку зробив через центральне радіо України один вітчизняний псевдофілолог: «У сучасній українській мові, – заявив він, – є стародавній корінь «гун», що ввійшов до санскриту зі значенням «воїн» і виступає в словах «гуни» (тобто «плем'я воїнів»), «Рангун» («місто воїнів») тощо, а в українській мові – у словах «бі-гун», «дві-гун» (так структурує ці слова вказаний псевдофілолог! – А. Н.) зі значенням «легкий воїн», «важко озброєний воїн». Наведені вище «відкриття» у фонетиці, в семантиці, морфології та історіографії докорінно українських слів і таке

псевдонаукове тлумачення їх етимології і семантики були б комічними, якби вони не струмували до створення й підтримки войовничої **ДЕРЖАВНОЇ** «найновітніше наукової» філології українського націоналізму, бо аналогічну ура-патріотичну позицію, але вже щодо сучасної української мови, займає сьогодні багато писемної братії, яка голосливо стверджує, що українська мова входить до кола найрозвиненіших мов світу. Це шире побажання, на жаль, не підтверджується ані величчю українського словника, ані відшліфованістю української морфології, ані злагодженістю українського синтаксису.

На завершення треба більш аргументовано схарактеризувати помилковість лженаукової думки горе-вченого М. Грушевського, основою якої є український галичанський націоналізм 1898 року про давність перебування українців на теренах України, і про комізм її аргументації в наступних псевдоукраїнознавців. Наприклад, діаспора у Чехословаччині 1920–30-х років «відправляла» українців лише у VIII–IX ст. н. е., канадська діаспора (1980-ті) – уже в VI ст. н. е., а видатний представник діаспори в Німеччині та Англії В. Шаян «шукав» (1946–1974) витoki українського етносу в більш далеких сторіччях. Наші сучасні горе-історики йдуть далі в темряву тисячоліть: наприклад, автори колективної монографії про історію української культури знаходять її початки в II ст. н. е., Б. Чепурко – у II тисячолітті до н. е., С. Наливайко – у IV тисячолітті до н. е., О. Шокало – у V тисячолітті до н. е., Ю. Шилов – уже в VI тисячолітті до н. е. Останню псевдонаукову «крапку» в пошуках українців серед темряви минулого зробив не так давно один псевдоісторик, вигукнувши по всеукраїнському радіо, що лише Київ нараховує 28 тисячоліть, а українська народність – 40 000 років! Науковий, дипломатично кажучи, комізм всіх названих вище заклинань про багатотисячорічне походження українців на терені України полягає в їх невідповідності елементарним фактам історичної етнології, яка доводить, що умови для «гомо сапієнса» (отже, для першого угруповання розумної людини – фізичного угруповання, а не національної держави, не українського етносу!) з'явилися на території України десь близько 10 000 років тому. Але немає жодних підстав сприймати його навіть через декілька тисячоліть як спільноту українців, та й ще таку, яка ніколи нікуди своєї землі не покидала, а численні юрби іншомовних могутніх племен (скіфів, сарматів, антів, готів, гунів тощо), переорюючи на своєму шляху зі сходу та півдня на захід та північ все і всіх, жодної генетично-культурно-етнічної шкоди цій спільноті не завдали (тобто не знищили її, не призвели до занепаду, не асимілювали, як це переможно викрикують прихильники сучасної націоналістичної псевдоукраїністики). У цьому націоналістичному підході до історії українців треба вирізнити чотири художні фантазії: месіанську («українці є прабатьками життя на Землі»), географічну («українці є автохтонним етносом»), іманентну («українці впливали на історію, а вона на них – ні»), поетичну (наводяться факти без усякої доказової аргументації, але художньо вдало втіленими, а тому на перший погляд переконливими). Приклади перших трьох фантазій наведено раніше, далі – декілька поетичних. Зокрема, щоб довести, що тризубець є першим на Землі символом життя, релігійності, людства і що він народився серед стародавніх українців, а потім розійшовся по світу, такі горе-поети висовують такі аргументи: українець шанував світло, а оскільки воно йшло з неба, то він і піднімав догори голову й руки, символізуючи трьома частинами свого тіла шанування сонця. Будь-якій людині, знайомій з логікою (не кажучи вже

про історію), зрозуміло, що сонце впливало на всі ранні цивілізації й призводило до релігії світлосповідування (Єгипет, Китай, Європа тощо); що безсилля людини перед могутністю природи забезпечувало панування віри, а не знання; що нездатність людини об'єктивно пізнати навколишнє середовище за допомогою розуму та відчужувь породжувала парapsихологічну інтуїцію та релігійне «одкровення»; що поіменовані риси світосприймання належали й належать усьому людству, були притаманні будь-якому народові на ранньому етапі його існування. Але прихильники поетичної тенденції в сучасному націоналістичному українознавстві знаходять їх тільки в українцях. І зовсім байдуже їм, як це і повинно бути у справжніх поетів, що поруч з однією думкою вони висловлюють (іноді дійсно «поруч» – на наступній сторінці) зовсім протилежну. Наприклад, О. Шокало виводить першість українців від «світла», а С. Наливайко – від «чорного бика». Для націоналістів-«поетів» немає жодних сталих наукових термінів, якщо в них не втілюється художнього образу українця, і вони легко замінюють їх на поетизми. Вважаючи, що українець завжди був господарем землі, хліборобом (або, за старослов'янським написом, «оратаєм»), вони замінили термін «арієць» (тобто «**індоєвропейський**», до змісту якого сема «українці» входила лише складовою частиною) на «орієць» (тобто «**тільки український**»), хоч у санскриті «арієць» («арія») значив «**благородний**», «**знатний**», а не «**хлібороб**», як це означає неологізм «орієць».

Висновки. Немає жодного сумніву в тому, що псевдопроблему української мови як синоніма української культури та української державності нам нав'язала українська англomовна на німецькомовна діаспора. Саме вона, що вже давно перевихована чужим мовленнєвим, мовним і культурним середовищем, у якого занадто мало зіткнень із нашою східнослов'янською культурою, намагається своєю англізованою, онімеченою та іншою неслов'янською свідомістю і своєю псевдоукраїнською мовою втягнути нас у катастрофічні лінгвістичні й політичні дискусії про те, як нам, вітчизняним українцям, повернути їй (діаспорі) той «щирий український рай», який вона сама собі нафантазувала у своїх шляхетних віддаликах: «І ставок, і млинок, і вишневенький садок». Діаспора нав'язує нам безплідні сварки, що нас знесилоють і роз'єднують і, відповідно, допомагають їй таскати нашими ж руками політичні й матеріальні каштани з полум'я націоналізму. Руйнівну політику української діаспори усвідомлює щодня все більше вітчизняних українців. Зокрема, київські газети з гнівом пишуть, що діаспора видає за українську літературу лише представників діаспори. Наприклад, два десятиріччя тому Б. Шлібен-Ланге, західнонімецький дослідник нової лінгвістичної дисципліни ортології, науки про мовні помилки як наслідок філософських, соціальних, психічних і мовних чинників, висловив припущення, що у носіїв рідної мови можуть через інтерференцію інокультури виникнути хибна мовна свідомість і занепад рідної мови й культури. Сьогодні українські горе-націоналісти цю гіпотезу з успіхом зробили теорією, тобто принципом дії, і жодні посилення на помилкову віру В. Антоновича у незмінність духовного складу народу, коли він навіть служить іншомовній культурі, не допоможуть нам (справжнім вітчизняним українцям) уникнути занепаду нашої рідної мови й культури. Тут, говорячи словами Т. Шевченка, треба миром, громадою сталити «обух» нашого першоджерела, щоб з успіхом вирішити цю проблему. А першоджерело наше – це спільність східнослов'янських сексуально здорових народів (а не європейський етнос, смертель-

но й невиліковно хворий на гомосексуалізм), це колективне й саме тому демократичне православ'я (а не індивідуалістичний і через те тоталітарно-расистський католицизм), і тільки це допоможе реалізуватися українській філології та через неї – українській державі.

Література:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 1. Київ: «Перша Спілка», 1913.
2. Антонович Д. Книга рукописна Українська культура: лекції. К.: «Либідь», 1993.
3. Культура і побут населення України. К.: «Либідь», 1993.
4. Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Прага, 1923.
5. Субтельний О. Україна: Історія. К.: «Либідь», 1993.
6. Відейко М. Країна Аратта в шумерському епосі й трипільська культура. *Український світ*. 1994. № 3–4.
7. Півторак Г. Українці: Звідки ми і наша мова. К.: «Наукова думка», 1993.
8. Цимбалістий П. Українізми в російській мові. Лондон, 1991.
9. Наливайко С. Дандарія, Дандала і полянський князь Кий. *Всесвіт*. 1987. № 8.
10. Шокало О. Орійська доба України. *Український світ*. 1994. № 3–4. С. 4.

Науменко А. М. Исторический очерк псевдоукраинства

Аннотация. В статье осуществлен анализ истории, теории и практики современных националистических подходов украиноведов к основным категориям отечественной державности: возникновение и развитие украинского этноса и языка.

Ключевые слова: украиноведение, украинцы, украинский язык, этногенез, национализм.

Naumenko A. The historical sketch of pseudo-Ukrainian idea

Summary. The article analyzes the history, theory and practice of contemporary nationalist approaches of Ukrainian scholars to the main categories of the national state creation: the emergence and development of the Ukrainian ethnic group and language.

Key words: history of Ukraine, Ukrainians, Ukrainian language, ethnogenesis, nationalism.